

A médiapluralizmus nyomában

Elméleti alapvetések

az Európai Unió médiapolitikájának tanulmányozásához

NYAKAS LEVENTE*

Az Európai Bizottság (Bizottság) audiovizuális politikáján belül 2007-ben üde színfoltként jelent meg egy, az Bizottság médiapolitikáját korábban jellemző gazdasági szemléletmódot meghaladó új kérdéskör, a médiapluralizmus problémája.¹ A Bizottság a jelzett időponttól egyre nagyobb aktivitást mutat a médiapluralizmus területén, és ehhez mérhető terveket is vizionál az utóbbi időben. A 2007-ben elindított folyamat 2013-ra oda jutott, hogy a Bizottság – az általa felkért szakértői csoporton keresztül – uniós szintű szabályozási javaslatokat fogalmazott meg a médiaszabadság és -pluralizmus elősegítése érdekében a tagállamok vonatkozásában.² E legutóbbi lépés értékelhető az európai audiovizuális szabályozás reformjaként is, hiszen – akárhogyan is nézzük – a javaslatok arra vonatkoznak, hogy miként bővíthet az EU beavatkozási eszköztára a tagállami médiapolitikákba és -szabályozásokba, azaz a javaslatok a tagállamok és az EU közötti hatáskörmegosztás kérdéseként merülnek fel.

Jelen kutatás erre a folyamatra kíván reflektálni két szempontból. Egyrészt arra a kérdésre keressük a választ, hogy az Európai Unióban mint szupranacionális regionális nemzetközi szervezetben miként értelmeződik (értelmezhető) a médiapluralizmus (sokszínűség) kérdése, hiszen a pluralizmus – mint a médiaszabályozást átható érték – alapvetően a tagállami alkotmányos rendszerekhez, demokráciákhoz kötődik. Az áttekintés során számba vesszük és elemezzük az EU audiovizuális médiapolitikájának a médiapluralizmus tárgykörében kifejtett egyes lépéseit egészen a kezdetektől máig. Ugyanakkor, hogy ezt az elemzést el tudjuk végezni, mindenképpen át kell tekinteni a pluralizmus fogalmát, illetve ennek az elvnek a médiaszabályozásban, médiapolitikában betöltött szerepét, azzal kapcsolatos alapvető értelmezési kérdéseket, problémákat. Így az EU fent említett tevékenységének elemzése, értékelése ennek az elméleti keretnek bemutatását követően végezhető el. Jelen tanulmány tehát a kutatás első részét képezi, mely megpróbálja felvázolni a média és pluralizmus viszonyának alapvető összefüggéseit.

* A Médiateanács Médiatudományi Intézetének vezetője. E-mail: nyakas.levente@mtmi.hu.

A tanulmány az MTA BTK Médiatudományi Kutatócsoportja által indított, „Az európai médiajogi gondolkodás” című kutatás keretében készült.

¹ *Media pluralism in the Member States of the European Union* – Commission Staff Working Document. Brussels, 16 January 2007 SEC(2007) 32.

https://ec.europa.eu/digital-agenda/sites/digital-agenda/files/media_pluralism_swp_en.pdf

² *A free and pluralistic media to sustain European democracy* – The Report of the High Level Group on Media Freedom and Pluralism January 2013.

https://ec.europa.eu/digital-agenda/sites/digital-agenda/files/hlg_final_report_20130121_web.pdf

1. Bevezetés

A média és demokrácia viszonyáról – és ezzel összefüggésben – a médiapolitikáról és -szabályozásról folytatott szakmai diskurzusokban a pluralizmus mindig kulcsfogalomként jelenik meg. Amint azonban arra Chantal Mouffe rámutat: noha „a pluralizmus az az érték, melyre mindenki hivatkozik manapság, ugyanakkor jelentése zavaros és távol áll az adekvát elméleti megalapozástól.”³ Hasonló állásponton van Tambini is, aki azt mondja, hogy a pluralizmus és a sokszínűség, és a gondolatok piacának fogalma jobb esetben pontatlanok és képlékenyek, rosszabb esetben bárkinek a saját céljához illeszthetők.⁴ Karpinnen pedig megmosolyogja, hogy a jelen korban a pluralizmus és sokszínűség jelentőségéről folyó vita másodvirágzását éli, mivel éppen ezzel a korrall kapcsolatban vizionálta a tudományos élet a közlékenység bőségét (*communicative abundance*).⁵

A feszültség, mely a fogalom jelentősége és az azt övező bizonytalanságból adódik, jól érzékelhető az idézett megállapításokból. A jelen írás keretei arra nem alkalmasak, hogy egy önálló pluralizmus koncepció elméleti megalapozásául szolgáljanak, ugyanakkor arra igen, hogy kísérletet tegyen az egyes megközelítésmódokból kibontakozó közös értékek felvázolására.

2. A fogalom gyökerei

Amennyiben a pluralizmus fogalmának eredetét kutatjuk, a politikatudomány területére tévedünk. Denis McQuail egy olyan politikai koncepcióként azonosítja a pluralizmust, melynek gyökerei a 18. századra nyúlnak vissza, és melyet minden olyan politikai formációra értettek, amely az abszolutizmus és etatizmussal szemben helyezkedik el.⁶ McQuailhez hasonló, ugyanakkor tágabb értelmét kínálja a pluralizmusnak Meier és Trappel megfogalmazása, szerintük olyan tradicionális politikai koncepcióról van szó, mely bármely tekintélyelvű rendszerrel szemben fogalmazódik meg.⁷

A 18. századot követően a pluralizmus a liberális demokrácia központi tanává vált, melynek lényege abban ragadható meg, hogy biztosítsa a különböző érdekcsoportok versengését a

³ Idézi Kari KARPPIEN: Making a difference to media pluralism: a critique of the pluralistic consensus in European media policy. In Bart CAMMAERTS – Nico CARPENTIER (szerk.): *Reclaiming the Media – Communication Rights and Democratic Media Roles*. Bristol, Intellect, 2007. 9–30., 9.

⁴ Damian TAMBINI: Through with ownership rules? Media Pluralism in the transition to digital. In: Damian TAMBINI (ed.): *Communications: Revolution and Reform*. London, IPPR, 2001. 21–44, 26.

⁵ Kari KARPPIEN: Rethinking media pluralism and communicative abundance. *Observatorio (OBS*) Journal*, 11 (2009), 151–169., 151.

⁶ Denis MCQUAIL: *Media Performance – Mass Communication and the Public Interest*. London, Sage, 1999. 141.

⁷ Werner A. MEIER – Josef TRAPPEL: Media Concentration and the Public Interest. In: Denis MCQUAIL – Karen SIUNE (szerk.): *Media Policy – Convergence, Concentration and Commerce*. London, Sage 2003 (1998) 38–59., 42.

hatalomért és az erőforrások megszerzéséért. A pluralisztikus politikai berendezkedés tanát, melynek többek közt a fékek és ellensúlyok rendszerét, illetve a hatalom túlzott koncentrációjának megelőzését tulajdonítják, több támadás is érte például balról azáltal, hogy az nem váltotta be a hozzá fűzött, nevezett reményeket, hiszen az kapitalista osztálydominanciát eredményezett.⁸

Maradva még a politológiai megközelítésnél, McQuail történeti áttekintésével összhangban állnak Karppinen fejtegetései is, aki – a korábbi demokráciamodellekhez képest – a modern liberális demokrácia konstitutív dogmájaként, értékelméleti elveként, annak legfontosabb egyedüli definiáló jegyeként írja le a pluralizmust. Karppinen – liberális szemszögből szemlélve – a pluralizmushoz szorosan társít egy másik fogalmat: a konfliktust. Nézete szerint a társadalomról alkotott unitárius, közösség-központú nézetekkel szemben a pluralizmus és a konfliktus együttesen szükséges feltétele az emberiség fejlődésének. Az antagonizmusra (ellentétre) mint mediációs folyamatra tekint, és mint az eltérő vélemények és érdekek összecsapására. Így a pluralizmus mindig a ‘sokszereűség’ (*multiplicity*) jelenti szemben az egységességgel (*unicity*), és sokszínűséget (*diversity*) szemben az egyformasággal (*uniformity*).⁹

Karppinen konfliktust hangsúlyozó megállapításával és a mediációra tett utalásával összhangban Bibič is arra hívja fel a figyelmet, hogy a modern demokráciának a konfliktus és konszenzus jelenti a központi elemét. „A modern politika összes problémája kapcsolódik az érdekek sokféleségéhez és pluralizmusához. A pluralitás elismerése és következményeképpen a konfliktusok létének felismerése a modern politológia kiinduló hipotézise.”¹⁰ Bibič tehát egyben arra is felhívja a figyelmet, hogy a sokféle érdek konfliktusára építés nem egy öncélú művelet, hanem értelme a konfliktusok nyugvópontra juttatása, az érdekek egyeztetése, azaz konszenzusus, a konszenzuson nyugvó hatalomgyakorlás és kormányzás.

Összefoglalva a fenti gondolatmenetet, a pluralizmus pozitív fogalomként jelent meg a politikatörténetben a túlzott hatalomkoncentrációval szemben, és vált a liberális demokrácia alaptanává, alapkövetelményévé. Az elv az állami túlhatalommal szemben a hatalomért és az erőforrásokért, egymással összeütköző különböző érdekek mentén versengő politikai erőknél biztosít teret, mely a konfliktusok feloldásával egy fenntartható, konszenzusus kormányzást tesznek lehetővé.

3. Média és pluralizmus

A fenti tömör politikatörténeti áttekintésből adja magát a következtetés, hogy a liberális demokrácia ugyanezen az elven nyugvó, a plurális politikai berendezkedést támogató médiarendszert követel meg magának. Ezért vált a tömegtájékoztatás függetlensége, a sajtószabadság alapvető – és a polgári szabadságjogok közül kiemelkedő – társadalmi érdeké és értéké, hiszen az

⁸ McQUAIL (1999) i.m. (6. lj.) 141–142.

⁹ KARPPINEN i.m. (3. lj.) 10–11.

¹⁰ Adolf BIBIČ: Konfliktus és konszenzus, pluralizmus és korporatizmus az új demokráciákban – Bevezető előadás. *Politikatudományi Szemle*, 1997/1. 18.

ezt biztosító jogszabályok „[...] deklarálják a civil társadalom sokszínűségének, valamint a politikai pluralizmus alapvető intézményének, a politikai viták és a párt harcok fő terepének számító média szabadságát, a cenzúra tilalmát.”¹¹

Keller – Bakerre hivatkozva – a liberális demokrácia axiómájának nevezi, hogy az állampolgárok méltányolható hozzáférést követelnek a közérdeklődésre számot tartó ügyekről szóló sokszínű (*diverse*) információ- és gondolatáramláshoz, mely hozzáférés nélkül nem tudnának hatékonyan állampolgárként részt venni a kollektív önkormányzás folyamataiban. Azaz minden erős demokrácia jelentős mértékű médiapluralizmust követel meg – következtet Keller.¹²

Hogy mi a kapcsolat a politikai hatalom és média területén érvényesülő pluralizmus között, azt jól mutatja be C. Edwin Baker az ún. ‘demokratikus elosztás elvvel’ (*democratic distribution principle*) kapcsolatos gondolatmenete. Baker ugyanis azt mondja: amint a liberális demokrácia egyik lényegi eleme az egalitáriusság elvén nyugvó politikai hatalmosztás/szétosztás (egy ember – egy szavazat), úgy a médiában (nyilvánosságban) is szét kell szórni (*dispersal*) a hatalmat. A politikai hatalom esetében egalitarianizmus az embereknek önkormányzáshoz való egyenlő jogában, illetve az ‘egy ember egy szavazat’ (értsd: egy egysége a formális politikai hatalomnak) elvében manifesztálódik. A nyilvánosság (közvélemény) befolyással van arra, hogy az emberek miként döntenek szavazatukról, csakúgy mint arra, hogy a választott (kinevezett) politikai tisztviselők miként gyakorolják formális döntéshozó hatalmukat (politikai hatalomgyakorlás). Ebben a tekintetben a tömegtársadalmakban a tömegmédiá jelenti a nyilvánosság legjelentősebb intézményi struktúráját. Az említett önkormányzás megvalósulásához az emberek igénylik közvélemény formálásának képességét, illetve azt, hogy a kialakult közvélemény hatással legyen a ‘közakarat formálásra’¹³, illetve annak ellenőrzésére. A média tehát ebben a tekintetben, a választásokhoz hasonlóan (mint formális hatalomgyakorlás), közvetítő szerepet tölt be a kormányzat és a nép (*public*) között. Mindebből Baker arra a következtetésre jut, hogy a legjobb intézményi értelmezése a nyilvánosság ezen demokratikus víziójának: a tömegmédiá fölött gyakorolt felügyelet egalitárius alapon való elosztása. Így válik tehát a demokrácia egyik alapkövetelményévé a széles körű és tisztességes hatalmosztás és a mindenhol jelen lévő lehetőség az elképzelések, álláspontok bemutatására. A „kommunikatív hatalom” (*communicative power*) demokratikus elosztása alatt azt a demokratikus követelményt érti Baker, hogy a demokrácia értelmileg magában foglalja a hatalom elosztását a nyilvános diskurzusokban.¹⁴

Baker tehát a nyilvánosságot hatalmi tényezőként veszi figyelembe, mondván, befolyással van a közhatalom létre, létrehozására illetve annak döntési irányaira, ezért – csakúgy mint a politikai hatalom esetén – szükséges annak megsztása.

Bakerhez hasonló érvelést fedezhetünk fel McQuainél is a média és pluralizmus viszonyáról írt történeti kitekintésben. Ő arra mutat rá, hogy a 20. században a médiapluralizmus fogalma a magas szinten megszervezett modern tömegtársadalmakról alkotott teóriákkal kapcsolatban került előtérbe, és mint a hatalom és centralizáció elleni eszközre ismertek rá benne. Az új

¹¹ SMUK Péter: Pártjog és politikai pluralizmus. *Politikatudományi Szemle*, 2007/3. 115.

¹² Perry KELLER: *European and International Media Law: Liberal Democracy, Trade, and the New Media*. Oxford University Press, 2011. 405.

¹³ Értsd: kormányzati jogalkotás és politikák.

¹⁴ Edwin C. BAKER: *Media Concentration and Democracy – Why Ownership Matters*. Cambridge University Press, 2007. 7.

tömegtársadalmakat ugyanis az emberek közötti korábbi, tradicionális társadalmi kötelékek felbomlása jellemzi, mely kötelékeket új, de hasonlóan hatékony irányítási (*control*) eszközök váltanak fel, ezek közül egyik a tömegmédiá. Így McQuail szerint a tömegmédiá pluralisztikus berendezkedését a központosított irányítás és egyformaság (*uniformity*) elleni hatékony fegyverként lehet felfogni.¹⁵

4. Pluralizmus vagy sokszínűség?

A médiá és pluralizmus összefüggéseinek vizsgálata során a kutató egy alapvető fogalmi problémával szembesül, nevezetesen azzal, hogy a témával foglalkozó szakemberek párhuzamosan, szinonimaként használják a pluralizmus (*pluralism*) és sokszínűség (*diversity*) fogalmát, és – sok esetben – még amikor el is különítik a két fogalmat, akkor sem használják következetesen azokat. Így nem térhetünk ki a probléma rövid tárgyalása elől, és talán közelebb jutunk a fogalmak használatának egy elfogadható magyarázatához.

Az eddig elhangzott megállapítások figyelembevételével azt láthatjuk, hogy a politikai értelemben vett pluralizmus fogalma került a médiá területén értelmezésre. Az értelmezések közös pontja – nagyon leegyszerűsítve –, hogy a pluralizmus elvének érvényre juttatása a hatalomkoncentráció elkerülését célozza. Ez oly módon valósul meg a médiá területén, hogy utóbbi terület, felületet (nyilvánosságot) biztosít különféle hangok, vélemények, értékek megjelenésének.

A médiapluralizmus fogalmával kapcsolatban a vázolt értelmezési irányba visz az oly sokszor idézett ET-jelentés is, melyet a médiakoncentrációval és pluralizmussal foglalkozó Szakértői Bizottság készített, amely a pluralizmust a következőképpen határozza meg:

„a pluralizmus kifejezés alatt a társadalmi, politikai és kulturális értékek, vélemények, információk és érdekek széles választékának köre értendő, mely a médián keresztül nyer kifejezést. A pluralizmus értelmezhető mint belső pluralizmus: ez esetben a társadalmi, politikai és kulturális értékek, vélemények, információk és érdekek széles választéka egy médiavállalat kínálatában jelenik meg, vagy értelmezhető mint külső pluralizmus: ekkor több médiavállalatot veszünk számításba, amelyek mindegyike egy bizonyos nézőpontot képvisel.”¹⁶

A médiapluralizmus hasonló ‘hatalmi’ értelmezését adja a már fent hivatkozott szerzőpáros,¹⁷ akik a külső (*external*)¹⁸ és belső (*internal*)¹⁹ pluralizmust annak egyes megnyilvánulási formájaként azonosítják.

¹⁵ MCQUAIL (1999) i. m. (6. lj.) 142.

¹⁶ *The activity report of the Committee of Experts on Media Concentrations and Pluralism*. Submitted to the 4th European Ministerial Conference on Mass Media Policy. Prague, December 7–8., 1994. Idézi Karol JAKUBOWICZ: Médiapluralizmus és koncentráció. In: GÁLIK Mihály (szerk.): *A médiakoncentráció szabályozása – szöveggyűjtemény*. Budapest, Gondolat, 2011. 263.

¹⁷ L. még MEIER–TRAPPEL i. m. (7. lj.) 42.

¹⁸ Uo. Egymással versengő sokféle médiavállalkozás, melyek egészében valósítják meg a pluralizmust.

¹⁹ Uo. Egy médiavállalkozáson belül jogi kötelezettségekkel biztosított demokratikus belső struktúra vagy ‘objektivitás’ követelménye.

Ha áttérünk a sokszínűség fogalmának értelmezési problémáira, akkor azt láthatjuk, hogy Denis McQuail a média sokszínűségének elvével (*diversity*) kapcsolatban beszél a pluralizmusról, és arra mutat rá, hogy az előbbi fogalom nem tekinthető csupán gazdasági liberalizmus és a politikai pluralizmus egyik tanának.²⁰ McQuail tehát a két fogalom egymáshoz való viszonyával kapcsolatban egyfajta rész-egész (értsd: sokszínűség-pluralizmus) értelmezésre utal, melyet nem tart megfelelőnek. A sokszínűséget McQuail ehelyett a médiastuktúra²¹ és -teljesítmény²² (*media performance*) egyik átfogó értékelési elvének, az azokkal szemben támasztott normatív követelmények egyikének tekinti. Azaz a sokszínűségi követelmények a média tényleges szerkezeti felépítésével, szerveződéssel és teljesítményével, az általa nyújtott szolgáltatással szemben fogalmazódnak meg.²³

McQuail a sokszínűség fogalom elhatárolása és meghatározása mellett annak ellentmondásosságaira is felhívja a figyelmet. Például arra, hogy az nagyon közel áll a médiaszabadság fogalmához, mely szintén a médiarendszer egyik értékelési elvének tekinthető, azaz egy tartalommal semleges fogalom, ugyanakkor a konkrét alkalmazásakor „a médiarendszerekre és -tartalomra vonatkozó normatív követelményekben ölt” testet, azaz korántsem értéksemleges követelményekben jelenik meg.²⁴

Az említett semlegesség köszön vissza Meyer és Trappel fogalom meghatározásában, mely az EEJE 10. cikkét veszi alapul, eszerint a média sokszínűsége az információkhoz való korlátlan hozzáférést (vétel szabadsága) és az információk közzétevése érdekében az eszközökhöz való korlátlan hozzáférést (kifejezés szabadsága) jelenti.²⁵

A fogalom további ellentmondásossága, hogy egyik oldalról olyan átfogó elvként lehet rá tekinteni, hasonlóan a médiaszabadsághoz, mint amelynek megvalósítása önmagában jelenti a tömegmédia egyik alapvető célkitűzését. Másik oldalról ugyanakkor kulturális, információs társadalmi előnyök, hasznok (közérdek²⁶) biztosításának eszközeként is funkcionál, mely hasznokra az alábbiakban térünk ki.²⁷

Freedman a két fogalom összefüggéseit elemezve arra jut, hogy a pluralizmus „arra a tágabb politikai konszenzusra utal, amelyben a média működik, a sokféleség [értsd: sokszínűség] a médianak azt a képességét fejezi ki, hogy tudomást vegyen a meglévő társadalmi különbségekről, és azokat kifejezésre juttassa, maximalizálva a választási lehetőségeket közönségük számára, akik ennek biztosításából hasznot húznak.”²⁸

Freedman meghatározásának sokszínűsége vonatkozó részében tulajdonképpen McQuail sokszínűségfogalmának három területe került némiképpen átfogalmazásra, melyek a követke-

²⁰ MCQUAIL (1999) i. m. (6. lj.) 141.

²¹ Értsd: hogyan kellene szerveződnie a médianak?

²² Értsd: milyen viselkedés várható el a médiától a közérdek megvalósítása érdekében?

²³ DENIS MCQUAIL: *A tömegkommunikáció elmélete*. Budapest, Osiris, 2003. 149.

²⁴ Uo. 153.

²⁵ MEIER–TRAPPEL i. m. (7. lj.) 42–43.

²⁶ Vö. MCQUAIL (1999) i. m. (6. lj.) 3., Jan van CUILENBURG – DENIS MCQUAIL: Media Policy Paradigm Shifts: Towards a New Communications Policy Paradigm. *European Journal of Communication*. Vol 18 (2): 181–207., 185.

²⁷ Vö. MCQUAIL (1999) i. m. (6. lj.) 142–143. és MCQUAIL (2003) i. m. (23. lj.) 154.

²⁸ DES FREEDMAN: *A médiapolitika mint közpolitika*. Budapest, Gondolat, 2012. 78–79.

zők: a társadalmi különbségek visszatükrözése, a különböző véleményekhez való hozzáférés, és a nagyszámú választási lehetőség kínálata (*reflection, access, choice*).²⁹ E három terület (sokszínűségi alapelv) tulajdonképpen a médiateljesítmény mértékeinek nevezhetők (*standards of performance*). McQuail másutt egy negyedik fogalmat is a sokszínűség alapelvei közé sorol, a nyitottságot, mely az innovációt (új vélemények és eszmék, kommunikációs csatornák és médiumok megjelenése) hivatott elősegíteni, ugyanitt a 'hozzáférést' az egyenlőség elveként (értsd: egyenlő hozzáférésként) tárgyalja.³⁰ Hoffmann-Riem négy sokszínűségi dimenziója³¹ más elrendezésben, de lefedi McQuail három kategóriáját.³²

A McQuail által felírt sokszínűségi elvek (dimenziók) inkább állnak konfliktusban egymással, minthogy egymást támogató elvek lennének – legalábbis McQuail értékeléséből ez derül ki. Ellentmondás van például a 'visszatükrözés' és az 'egyenlő hozzáférés' elveinek alkalmazásában, hiszen az utóbbi csak az előbbi (arányosság) rovására valósítható meg, míg választási lehetőségek (bőség) alapján mért sokszínűség nem veszi figyelembe az említett két dimenzió egyikét sem.³³

Mindezt azért volt fontos már itt megjegyezni, mivel a sokszínűség elvei között vázolt konfliktus aztán hangsúlyosan köszön vissza a pluralizmus megvalósítására irányuló – alábbiakban ismertetett – médiapolitikákban. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy attól függően, hogy melyik elvet vallja magának az adott médiarendszer, az meghatározza a médiaszabályozás és médiapolitika egyes témákhoz való viszonyulását.

Az elkülönítés kérdésében a fenti gondolatmenetből tehát arra juthatunk, hogy a pluralizmus egy általános követelményként jelenik meg a médiarendszer egészével szemben, leképezve a politikai pluralizmus hatalmi dimenzióját a médiára. A sokszínűség a pluralizmus konkrét megjelenésének megragadhatóságát, megvalósulásának leírhatóságát, mérhetőségét elősegítő fogalomként azonosíthatjuk, hiszen a média teljesítményének (strukturálódására, a médiatartalmakra és -szolgáltatásokra) értékelésére vonatkozó fogalom.

A megkísérelt fogalmi elkülönítés, tisztázás ellenére korántsem ilyen éles a választóvonal pluralizmus és sokszínűség között. Freedman megnyugtat bennünket, hogy mások (pl. Thomas Gibbons) egyszerűen szinonimaként használják a fogalmat.³⁴ Ugyanerre mutat rá Polyák is,³⁵ és ennek megfelelően is használja, hiszen a pluralizmust egyrészt az egész médiarendszer kialakítását megalapozó elvek (szabályozási célok) közül a legfontosabbnak tekinti, másrészt a

²⁹ MCQUAIL (1999) i.m. (6. lj.) 144.

³⁰ DENIS MCQUAIL: A sokszínűség mint médiapolitikai célkitűzés. In: POLYÁK GÁBOR (szerk.): *Médiapolitikai szövegyűjtemény*. Budapest, AKTI–Gondolat, 2010, 379–395., 388.

³¹ Formátumok és ügyek (média funkciója), tartalmak (vélemények, hír-és információtartalmak), személyek és csoportok (alapvetően a hozzáférést fedi, de reprezentációjukat is jelenti), földrajzi lefedettség és relevancia.

³² Hivatkozva MCQUAIL (1999) i.m. (6. lj.) 144.

³³ MCQUAIL (2010) i.m. (30. lj.) 388.

³⁴ FREEDMAN i.m. (28. lj.) 78.

³⁵ POLYÁK GÁBOR: A médiapiac szabályozásának változó eszközei. In: VALENTINY PÁL – KISS FERENC LÁSZLÓ – NAGY CSONGOR ISTVÁN (szerk.): *Verseny és szabályozás 2010*. Budapest, MTA KTI, 2011. 147–189., 152. http://econ.core.hu/file/download/vesz2010/04_mediapiac.pdf

működő médiarendszer tartalomkínálatával szembeni általános követelménynek,³⁶ amely viszont inkább a fent elemzett sokszínűség fogalomba sorolható, hiszen a média teljesítményét írja le.

Klimkiewicz olyan multidimenzionális fogalomként tekint a pluralizmusra, mely nem korlátozható a médiatulajdonlás pluralitásának vagy a tartalom sokszínűségének kérdésére.³⁷ A fogalomhasználat elkülönülésében tudománytörténeti hagyományok is szerepet játszanak, hiszen míg az USA-ban a sokszínűségről, addig az európai diskurzusban jellemzően a pluralizmus biztosításáról folyik a vita médiapolitikában, noha Európában törekszenek a két fogalom elhatárolására.³⁸

5. A médiapluralizmus hasznai

A pluralizmus (sokszínűség) nem csupán egy önmagában vett érték, fontos szót ejteni arról is, hogy a médiapluralizmus megvalósulásától, illetve az arra való törekvéstől milyen pozitív társadalmi hatásokat, hasznokat várhatunk. Az európai mediakoncentrációról és pluralizmusról szóló jelentés a média pluralizmusának társadalmi hasznait, funkcióját a következőképpen foglalja össze: a pluralizmus egyrészt hozzájárul az állampolgárság hatékony gyakorlásához, hiszen – amint azt a fentiekben kifejtettük – az a társadalom számára nézetek és információk lehető legszélesebb körét próbálja biztosítani, hozzájárulva ezzel az állampolgár megalapozott véleményformálásához a közügyekben és a vitatott kérdésekben, végső soron pedig a demokratikus közvélemény kialakulásához.³⁹ Másrészt a pluralizmus a társadalom kisebbségi csoportjainak is esélyt ad arra, hogy egy adott társadalmon belül fenntarthatassák, megőrizhessék különálló létüket, identitásukat a médiához való hozzáférésük, az abban való megjelenésük biztosítása által. Harmadrészt a pluralizmusnak nagy szerepe lehet a társadalmi konfliktusok megelőzésében, kezelésében, azáltal, hogy a társadalomban meglévő érdekellentéteket, véleménykülönbségeket a kölcsönös megértés irányába tereli. Negyedrészt a pluralizmus megnyithatja az utat a társadalmi és kulturális változások előtt, különösen olyankor, amikor új, kevésbé erős, marginális hangoknak, véleményeknek ad megszólalási lehetőséget. A jelentés szerint a pluralizmus továbbá hozzájárul a társadalmi és kulturális lét változatosságához és gazdagságához. A jelentésben felsorolt és Jakubowicz által idézett hasznok szinte szó szerint megegyeznek a McQuail által a média sokszínűségével (értsd: pluralizmusával) kapcsolatban említett hasznokkal, azzal az eltéréssel, hogy utóbbi szerző a pluralizmus társadalmi hasznát abban is fel véli fedezni, hogy az meggátolja a szabadsággal való visszaélést.⁴⁰

³⁶ POLYÁK Gábor: *A médiarendszer kialakítása – A piacra lépés és a hozzáférés alkotmányjogi, közösségi jogi és összehasonlító elemzése*. Budapest, HVG–ORAC, 2008. 46.

³⁷ Beata KLIMKIEWICZ: Is the Clash of Rationalities Leading Nowhere? Media Pluralism in European Regulatory Policies. In: Andrea CZEPEK – Melanie HELLWIG – Eva NOWAK (szerk.): *Press Freedom and Pluralism in Europe: Concepts and Conditions*. Bristol, Intellect Books, 2009. 46–74, 46.

³⁸ FREEDMAN i.m. (28. lj.) 79–82.

³⁹ Secretariat memorandum prepared by the Directorate of Human Rights *Report on media concentrations and pluralism in Europe* (revised version) MM-CM (97) 6, Strasbourg, 20 January 1997.

⁴⁰ Vö. JAKUBOWICZ (16. lj.) 264., MCQUAIL i.m. (2003) (23. lj.) 154., MCQUAIL (1999) i.m. (6. lj.) 142–143.

6. Eltérő utak

A médiapolitika és -szabályozás az egyik kulcskérdése: milyen módon valósítható meg a médiapluralizmus, minek (kinek) kell biztosítania, fenntartania, erősítenie azt? A kérdésfeltevés azért fontos, mivel a pluralizmusról, annak előnyeiről, hátrányairól folytatott viták, eltérő nézetek éppen ezekben a különböző megközelítésekben gyökereznek. A médiatörténet alapvetően két választ adott erre: a piaci alapokon nyugvó és az állami szabályozást. Mindkét megoldásnak a véleménynyilvánítás szabadságának, a demokratikus részvételnek és a választásnak a biztosításában betöltött pontos szerepe heves viták tárgyát képezi.

6.1. A gazdasági modell

A piacelvű liberális megközelítés a médiapluralizmust az államtól való függetlenségként fogja fel, mely igen erős közgazdaságtani alapokon nyugszik, és így egy kettős érvelést rejt magában – mondja Keller. E megközelítés szerint ugyanis a kereskedelmi vállalkozáshoz való jog, amikor politikai és társadalmi szabadággal párosul, akkor az hatalmas, kreatív erőt felszabadítva fenntartja a gondolatok/eszmék piacát (*marketplace of ideas*). Így a piacgazdaság a legjobb garanciája a folyamatos, gazdag és sokszínű információáramlásnak, mely a hatékony demokratikus közélet fenntartásának feltétele.⁴¹ Másként fogalmazva, tehát a gazdasági felfogásban a média vállalkozásként való sikeressége összekapcsolódik a média társadalomban-demokráciában betöltött funkciójával, sikerességével.

A szólás és tájékozódás szabadságának állami beavatkozás-mentes biztosítása mint a liberális pluralizmusteóriák kiinduló pontja érthető, hiszen ha történetileg nézzük, akkor a szólásszabadság éppen magával az azt korlátozni akaró állammal szemben formálódott ki.⁴²

E koncepció másik fontos része az egyéni autonómia hangsúlyozása, mely olyan kontextusban kerül előtérbe, hogy az ember nem tud önálló életvitelt folytatni – beleértve ebbe a közéletben való részvételt –, ha nem jut megfelelő, mások által készített információkhoz.⁴³ Cammaerts ezzel kapcsolatban kritikusan fogalmazva arra mutat rá, hogy noha a liberális perspektívából szemlélve a pluralizmus egy fontosnak ítélt demokratikus elv, ugyanakkor az individuumok magánautonómiája tulajdonképpen abban az értelemben hangsúlyos, hogy mely gondolatok uralkodnak mások felett. Azaz, végső soron a konszenzus az egyének többségének azonos vagy hasonló döntésén nyugszik. Cammaerts mindezt egy procedurális-individuális demokráciakoncepciónak nevezi, melyben 'a köz(érdek)' mint a gondolatok piaca fejeződik ki (*articulation of common*).⁴⁴ E procedurális-individuális demokráciafelfogás középpontjában a

⁴¹ KELLER (12. lj.) 405.

⁴² SAJÓ András: *A szólásszabadság kézikönyve*. Budapest, KJK–KERSZÖV, 2005. 11.

⁴³ KELLER (12. lj.) 405.

⁴⁴ Bart CAMMAERTS: Citizenship, the Public Sphere, and Media. In: Bart CAMMAERTS – Nico CARPENTIER (szerk.): *Reclaiming the Media – Communication Rights and Democratic Media Roles*. Bristol, Intellect 2007. 1–8., 3.

választások és az aktív választók racionálisan tájékozott (*informed*) választása áll.⁴⁵ Így az információkhoz való hozzáférésre helyeződik a hangsúly, mely biztosítja az állampolgárok számára a felelős és tájékozottságon alapuló választást; illetve azt, hogy a választott tisztségviselők hivatali esküjüket megtartsák és választóik óhájának megfelelően tevékenykedjenek.⁴⁶

McQuail a sokszínűséggel kapcsolatban a következőképpen összegzi az általa gazdasági piaci modellnek nevezett megközelítés főbb jellemzőit: bőséges kínálatot, maximális versenyt, folyamatos innovációt, gazdasági hatékonyságot biztosít, mindezt alacsony vagy hiányzó szabályozás, a fogyasztók számára bőséges kínálat, valamint a tulajdonosok számára biztosított nagyfokú szabadság mellett.⁴⁷

A pluralizmus liberális piaci modelljének eredete történetileg szorosan kapcsolódik az USA médiarendszeréhez és az annak alapjául szolgáló Első Alkotmánykiegészítéséhez. Ezt Black bíró érvelése foglalja jól össze: „Az Első Kiegészítés azon a feltevésen alapul, hogy a sokszínű (*diverse*) és egymással ellentétes forrásokból származó lehető legszélesebb információterjesztés olyannyira szükséges az emberek jólétéhez (*welfare of the public*), mint amennyire a sajtószabadság előfeltétele a szabad társadalomnak.”⁴⁸ Freedman ugyanakkor az amerikai médiapluralizmusra irányuló politikának egy másik aspektusára is rámutat, mely az „etnikai kisebbségek részvételét és képviseletét jelenti a kreatív folyamatokban, és amely a kulturális pluralizmusról folytatott vita részét képezi az USA-ban.”⁴⁹

Az amerikai megközelítés szerint tehát a gondolatok szabad piaca (*free marketplace of ideas*) a leghatékonyabb eszköz az Első Alkotmánykiegészítésben biztosított szabadságjogok garantálására. Ez az elv az emberek tartalmi sokszínűséghez (*content diversity*) való jogára helyezi a hangsúlyt, melyet a különböző források nagy száma táplál (források sokszínűsége, *source diversity*), és melynek eredménye a sokszínűségnek való kitettség⁵⁰ (*exposure diversity*). Éppen ezért az amerikai szabályozás a verseny és antitröszt szabályozáson keresztül a források sokszínűségére koncentrál – mutat rá Cuilenburg.⁵¹

A médiapluralizmus piaci (amerikai) modelljéhez leginkább illeszkedő normatív mérési módszer az ún. reflektív sokszínűség (*reflective diversity*), melyet a pluralizmus és sokszínűség fogalmának elhatárolásánál mint a sokszínűség egyik elvét, visszatükrözés néven azonosítottuk. A reflektív sokszínűség azon alapul, hogy a tényleges média(fel)használók preferenciája össze-

⁴⁵ Bart CAMMAERTS – Nico CARPENTIER: Reclaiming the Media – Communication Rights and Democratic Media Roles. In: Bart CAMMAERTS – Nico CARPENTIER (szerk.): *Reclaiming the Media – Communication Rights and Democratic Media Roles*. Bristol, Intellect, 2007. xi–xviii., xii.

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ MCQUAIL (2010) i.m. (30. lj.) 382.

⁴⁸ *Associated Press v. U. S.*, 326 U.S. 1 (1945) <http://laws.findlaw.com/us/326/1.html>

⁴⁹ FREEDMAN i.m. (28. lj.) 79.

⁵⁰ Azt jelöli, hogy a közönség, milyen mértékben fogyasztja ténylegesen a rendelkezésre álló, sokszínű médiatartalmat. Ezzel kapcsolatban I. Philip M. NAPOLI: Exposure Diversity Reconsidered. *Journal of Information Policy* 1 (2011): 246–259. és Peggy VALCKE: A felhasználó helye a médiapluralizmus szabályozásában – A hagyományos sokszínűségi lánc és a felhasználók felvértezésével kapcsolatos legutóbbi tendenciák nyomon követése az európai médiaszabályozásban. In *Medias Res*, 2012/2. 5, 241–271.

⁵¹ Jan van CUILENBURG: Media Diversity, Competition and Cocentration: Concepts and Theories. In: Els de BENS (szerk.): *Media Between Culture and Commerce – Changing Media – Changing Europe Series*. Volume 4. Malta Intellect Ltd. Gutenberg Press, 2007, 25–54., 30.

találkozzon ezeknek a preferenciáknak a médiatartalmakban való visszatükröződésével, más-képpen fogalmazva ez azt jelenti, hogy az adott lakosság preferenciái arányosan tükröződnek vissza a médiában. Így a reflektív sokszínűség az embereknek a médiához való egyenlő hozzáféréseire koncentrál.⁵² A reflektív sokszínűség koncepciójának alkalmazása egyben azt jelenti, hogy a piaci megközelítés a sokszínűség fent említett három (vagy négy) fő elve (dimenziója) közül a társadalmi különbségek visszatükröződésére, az arányosságra helyezi a hangsúlyt, szemben az egyenlőség elvével.

6.2. A demokratikus modell

A médiapluralizmus megvalósításának másik útját Európa járta be, mely ún. ‘elvi (alapokon álló) pluralizmus’ (*principled pluralism*) széles körű védelmét hangsúlyozza, és mely az egész társadalom szolgálatára különböző politikai nézetek és kulturális értékek megjelenítésével törekszik. Szemben az USA-val, az állampolgárok plurális információkhoz való hozzáférése sokkal nagyobb hangsúllyal esik latba, mint a kommunikációt folytatók szabadsága.⁵³ Ez a felfogás a nyilvánosság neo-habermasi megközelítéséből táplálkozik, mely a politikai nézetek és társadalmi perspektívák pluralitásának szükségességét a racionális demokratikus közösségi tanácskozás (*public deliberation*) részeként fogja fel. A habermasi felfogás központi fogalma a nyilvánosság (*public sphere*), melyet a társadalmi lét olyan színterének tekint, melyben a közvélemény (*public opinion*) ki tud alakulni. Ebben az ‘ideális nyilvánosságban’ a média információkat szolgáltat a nyilvános társadalmi vitához, nyilvánosságot biztosít a legkülönbözőbb nézeteknek, így tágítva ki a vitát időben és térben egyaránt. Az efféle nyílt vita biztosításának feltétele, hogy a nyilvánosság mentes legyen mindenféle külső kényszertől, hiszen ebben tud csak az állampolgár közérdekű dolgokról szabadon eszmét cserélni. A ‘külső kényszer’ alatt Habermas egyszerre ért államtól és gazdasági erőktől eredő nyomást. Így e felfogás szerint a közérdeket egy olyan médiarendszer szolgálja, amely széles körű hozzáférést és nyilvánosságot biztosít a legkülönbözőbb társadalmi, politikai és kulturális nézeteknek és értékeknek. E nézet szerint egy ilyen médiarendszer kialakításához aktív állami médiapolitika és szabályozói beavatkozás szükséges.⁵⁴

Ilyen törekvésnek a szellemében épült újjá a német műsorszolgáltatási rendszer a II. világháborút követően, mely olyan normákon nyugodott, melyek megfeleltek a pluralizmus és az államtól, illetve bármilyen más politikai csoporttól és hatástól való függetlenség elveinek, és az újjáalakított műsorszolgáltatási rendszer sem nem piaci, sem pedig állami irányvonalat nem követett (*‘non-market-non-state’ lines*), mintájául pedig a BBC szolgált – mutat rá Humphreys és Lang.⁵⁵

⁵² Uo. 28., 30.

⁵³ Hoffmann–Riemet idézi MCQUAIL (1999) i.m. (6. lj.) 142.

⁵⁴ Vö. CUILENBURG i.m. (51. lj.) 31-32.; KARPPIENEN i. m. (3. lj.) 14-15.; Maria SIMONE – Jan FERBACK: Invisible Hands or Public Spheres? Theoretical Foundations for U.S. Broadcasting Policy. *Communication Law & Policy*, 11:2. (2006), 289–292.

⁵⁵ Peter HUMPHREYS – Matthias LANG: Regulating for media pluralism and the pitfalls of standortpolitik: the reregulation of German broadcasting ownership rules. *German Politics*, 1998. 7: 2, 176–201. <http://dx.doi.org/10.1080/09644009808404517>

A médiapluralizmus európai modelljének normatív mérési módszere nem a tényleges médiahasználatot veszi alapul, amint azt a reflektív sokszínűség teszi. Az ún. nyitott sokszínűség (*open diversity*) koncepciója abból az előfeltevésből indul ki, hogy a média egy olyan fontos társadalmi jelenség, mely az emberekre jelentős mértékben hathat. Így meg kell előzni, hogy a közvéleményben egyoldalúság, torzulás következzen be, ezért a médiatartalomnak különböző véleményeket kell egyenrangú módon kifejeznie. A nyitott sokszínűség a különböző nézetek sokszínűségének jelentőségére hívja fel a figyelmet és a gondolatokhoz való hozzáférésre helyezi a hangsúlyt, mely azonos a fogalomelhatárolásoknál tárgyalt sokszínűségi elvvel (gondolatokhoz való hozzáférés).⁵⁶

McQuail az Európában meghonosodott pluralizmusfelfogás és médiarendszer kapcsolatának (ő nevezi demokratikus modellnek) legfőbb jellemzőit a következőképpen foglalja össze: a demokratikus modellben a médiakinálat a szükségleteknek megfelelően alakul, a versennyel szemben a kiegyenlített védelem áll a középpontban (azaz a különböző nézetek nyilvánosságra jutásának segítésén van a hangsúly), ehhez a média területén bekövetkező változásoknak a folyamatos figyelemmel kísérése és ellenőrzése szükséges. A demokratikus modell normatív kritériumokon alapul, és szabályozói beavatkozást igényel a szükséges területeken, a tartalom fogyasztóinak választása az így létrejött változatosság keretei között alakul, és fontos hogy ehhez mindenki számára hozzáférési jogokat kell adni.⁵⁷

6.3. Az egyes modellek médiatörténeti beágyazottsága

Látható tehát, hogy a pluralizmus problémájára adott válaszok alapvetően eltérő médiapolitikai koncepción nyugszanak, melyet nagymértékben határozott meg az egyes médiarendszerek (értsd itt: USA és Európa) eltérő fejlődése. Az eltérő fejlődés ellenére McQuail és Cuilenburg hasonlóságokat, azonosságokat vélnek felfedezni a két rendszer médiapolitikájában, mely – a fenti állításokból következően – egyben feltételezi azt is, hogy ugyanilyen hasonlóságok kell, hogy jellemezzék az adott időszakban a médiapluralizmusról alkotott víziójukat is.⁵⁸

A szerzők szerint a második világháborút követően egészen az 1980-as évekig az ún. közszolgálati médiapolitikai paradigma érvényesült,⁵⁹ mely teljességében Európában bontakozott ki, de nyomot hagyott az USA médiarendszerén is. Ebben az időszakban Európán belül a politikai és társadalmi sokszínűség biztosítására helyeződött a hangsúly. A médiapolitika középpontjában a közérdekű célok közül a kulturális és szociális jólét állt, ezzel indokolták az állami beavatkozást, és műsorszolgáltatási monopólium fenntartását. Az USA-ban ugyanebben az időszakban, mely – továbbra is hangsúlyozzuk – alapvetően a piaci megközelítést (gazdasági jólétet) vallotta ekkor is magáénak, jelen vannak az előbb említett közérdekű jóléti célok, és az ezt támogató olyan szabályozói beavatkozások, melyeket az európai pluralizmus-koncepció megvalósításának eszközeinek mondhatunk, és melyek – hasonlóan az európai megoldáshoz –

⁵⁶ CUILENBURG i.m. (51. lj.) 30.

⁵⁷ MCQUAIL i.m. (30. lj.) 382.

⁵⁸ CUILENBURG–MCQUAIL (26. lj.)

⁵⁹ Ez megegyezik a McQuail által demokratikusnak nevezett és fent hivatkozott modellel.

a média társadalomfelelősségi, közmegebizotti (*public trustee*) szerepét⁶⁰ hangsúlyozzák. Ezek közül mindenképpen meg kell említeni a Sajtószabadság Bizottság⁶¹ által készített jelentését, amely megteremti a kapcsolatot a sajtószabadság és a társadalomfelelősségi teória között, és olyan normatív követelményeket fogalmaz meg a médiával szemben, melyek Európára jellemzők (megbízható és releváns hírek és információk szolgáltatásának, változatos hangok megszólaltatásának kötelezettsége a nyilvánosság játékterében).⁶² Ebbe az elképzelésbe illeszkedik a Federal Communications Commission (FCC) ugyanebben az időszakban a műsorszolgáltatás terén folytatott szabályozói politikája is, melynek egyik terméke volt az 1946-ban kiadott Kék Könyv,⁶³ amely – többek között – a pártatlanság és sokszínűség követelményét kérte számon a földfelszíni műsorszórással terjesztett médiaszolgáltatókon. Az FCC kifejezetten aktív szabályozói szerepet játszott az 1934–1975 közötti időszakban, ugyanakkor ezek hatékonysága marginális volt, igaz ez a Kék Könyv által felállított szabályok kikényszerítésére is.⁶⁴

Cuilenburg és McQuail szintén közös tendenciákat fedez fel az 1980-as évektől fogva mind az észak-amerikai, mind pedig az európai kommunikációpolitikában, melyet ők 'új kommunikációpolitikai paradigma' felemelkedésének neveznek. Ennek legfőbb ismertetőjegye, hogy a technológiai fejlődés és az általa indukált konvergenciafolyamatok az előbb ismertetett európai normatív modellől való eltávolodást idézték elő, és helyette a gazdasági és technológiai logika lett annak hajtóereje. Így a közérdek egyes összetevői közül a gazdasági jólét került domináns helyre a politikai jóléttel szemben, emellett a szociális jólét egyes elvei újrafogalmazásra kerültek.⁶⁵

Az USA-ban az 1970-es évek elejétől indul el egy deregulációs folyamat a műsorszolgáltatási piacon, mely az 1980-as években is folytatódott, és bár 1992-ben kísérlet történt az újraszabályozásra, az 1996-ban a konvergencia jegyében megszülető hírközlési törvény (*Telecommunications Act*) a verseny elől számtalan akadályt lebontott.⁶⁶

Hozzá kell tennünk, hogy Európában az előbb vázolt tendenciának a katalizálásában nagy szerepet játszottak és játszanak ma is az Európai Unió alapvető politikái, hiszen azok nagy része a közös piac építésére irányulnak. Még pontosabban: tulajdonképpen az EU-ban kibontakozó audiovizuális politika, majd szabályozás is ennek a piaci elvű megközelítésnek köszönheti létét, és egyben ez okozta a tagállami – normatív alapokon álló – médiapolitika meggyengülését,

⁶⁰ Melisande MIDDLETON: *Social Responsibility in the Media*. Center for International Media Ethics CIME Oxford University PCMLP, March 2009.

<http://www.caluniv.ac.in/Global%20mdia%20journal/DOCUMENT/Document%206.pdf>;

Wolfgang HOFFMANN-RIEM: *Regulating Media: The Licensing and Supervision of Broadcasting in Six Countries*. Guilford Press, 1996.

⁶¹ American Commission on Freedom of the Press (1947).

⁶² CUILENBURG–MCQUAIL (26. lj.) 191–195.

⁶³ Értsd: The 'Blue Book', eredeti nevén Public Service Responsibility of Broadcast Licencees, mely becenevét a kék kötéséről kapta.

⁶⁴ Kenneth C. CREECH: *Electronic Media Law and Regulation*. Amsterdam–Burlington, Elsevier–Focal Press, 2007. 83., 97.

⁶⁵ CUILENBURG–MCQUAIL (26. lj.) 197–205.

⁶⁶ CREECH (64. lj.) 96–99., 105–106.

illetve a nemzeti szabályozásokban bekövetkező liberalizációt és deregulációt.⁶⁷ Ez utóbbi folyamatot tovább segítette az is, hogy – hasonlóan az USA-hoz – az EU a kommunikációs iparágak konvergenciájának megfelelő politika folytatását tűzte zászlajára az 1990-es évek második felében, melyben hírközlési szabályozás elveinek domináns szerepet szánt.⁶⁸

Mindebből az következik, hogy az ún. ‘új kommunikációpolitika’ a gazdasági alapokon nyugvó sokszínűségi modellt támogatja, hiszen a média szabályozása – köszönhetően a szabályozásban is megjelenő konvergenciának – a hírközlési szabályozás mintájára piaci megközelítés irányába mozdult el, ami deregulációt hozott létre, és kevesebb állami beavatkozást, azaz a versenyszabályozás alkalmazását indokolta.

7. Következtetések

Amint azt a bevezetőben említettük, jelen tanulmány a pluralizmus fogalmának és annak a médiapolitikában és -szabályozásban betöltött szerepének áttekintését tűzte ki célul, hogy a fogalom tisztázása hozzájáruljon a további kutatás fogalmi megalapozásához. A témával foglalkozó szakirodalomban teljes egyetértés mutatkozik a pluralizmus (sokszínűség) eszméjének megítélésében: az egyik legjelentősebb szervezőelve (követelménye) a liberális demokráciáknak és médiarendszereknek, és egyben állandó célként is jelen van, melyre folyamatosan törekedni kell. Az összekötő kapocs az elv politikai és médiabeli jelentősége között, hogy annak léte vagy hiánya a hatalom gyakorlására van befolyással, vagy más szemszögből nézve a hatalomgyakorlás demokratikusságát segíti elő, támogatja vagy éppen csorbítja. Ebben a tekintetben közvetve – Baker levezetésében esetében közvetlenül is – megjelenik a média hatalmi tényezőként való értelmezése.

Alapvető kérdés, hogy milyen módszerrel biztosítható a pluralizmus elvének követése, érvényre juttatása a médiapolitikákban? Azt láthattuk, hogy két fő irányvonal, elmélet alakult ki, melyek eltérő fejlődése alkotmányos és médiatörténeti okokra vezethető vissza, és noha mindkettő adekvát választ ad a kérdésre, az utóbbi 20 évben a piacelvű megközelítés vált egyre inkább uralkodóvá. Amint arra rámutattunk, az eltérő megközelítésekből különböző médiaszabályozási koncepciók következnek, melyek leginkább a szabályozás/nem-szabályozás tengelyén helyezhetők el.

Hasonlóan jelentős probléma, hogy a médiapluralizmus megvalósításának eltérő útjai egyben eltérő értékelési rendszert is jelentenek, mely értékelési rendszerek sokszínűségi elvnek olyan dimenzióit részesítik előnyben, melyek ellentmondanak egymásnak. Mivel az értékelési rendszer adott esetben egy nemzeti médiarendszer teljesítményére vonatkozik, azaz, hogy

⁶⁷ NYAKAS Levente: Az audiovizuális média szabályozása az Európai Unióban. In: KOLTAY András – NYAKAS Levente (szerk.): *Magyar és európai médiajog*. Budapest, CompLex, 2012. 157–174. (6.1.-3.) 166–169.; NYAKAS Levente: A közszolgálati műsorszolgáltatás a közösségi jog kontextusában – avagy az audiovizuális szolgáltatások természetéről folytatott európai vita. *Collega*, 2006/2–3. 227–230.

⁶⁸ Maria MICHALIS: European Union Broadcasting and Telecoms: Towards a Convergent Regulatory Regime? *European Journal of Communication*, June 1999; vol. 14, 2: pp. 147–171.

mennyire felel meg az a pluralizmus (sokszínűség) követelményének, ezért – a média, demokrácia és pluralizmus kapcsolatáról mondottakból következően – végső soron egy ilyen értékelés az adott demokrácia állapotáról is képet ad.

A média teljesítményének (szabadságának, pluralitásának/sokszínűségének) mérhetősége tehát felértékelődik, amennyiben elfogadjuk, hogy a mérés közvetve a ‘demokráciák teljesítményéről’ is számot ad. Különösen érdekes ennek a kérdésnek a vizsgálata a tagállami médiarendszerek és az EU viszonyában, hiszen az EU médiapolitikája az utóbbi években éppen ilyen értékelés-központú irányba mozdult el: arra próbál adekvát normatív követelményeket felállítani, hogy értékelhető legyen a tagállamokban a médiapluralizmus, emellett pedig megpróbál olyan eszközöket keresni, mely alapján – ha szükséges – be is tud avatkozni.
